

Pitkä tähtäin, pitkäjännitteinen ja pitkäjänteinen

1.

Yhä nykyään näkee asioita suunniteltavan »pitkällä tähtäimellä» ja »lyhyellä tähtäimellä», ja tuloksena on »pitkän», »lyhyen», jopa »keskipitkän tähtäimen oh-

jelmia». Ikävä kyllä kuvat ontuvat, niissä ei täyty hyvän kuvakielen vaatimus: ver-tauksen havainnollisuus ja osuvuus.

Kun historioitsija sanoo, että »itsenäisyyssaatteen siemen jäi kytemään», hän rikkoo samaa vaatimusta. Siemen ei kyde vaan itää. Kun lehtimies kirjoittaa »tämän sotkuisen puuron säikeistä», hän syyllistyy vastaavanlaiseen rikkeeseen. Puuro ei koostu säikeistä; esimerkiksi punos koostuu.

Tähtäintä voi suunnittelussa kyllä käyttää, jos kuvin halutaan puhua; voihan tähtäimessä olla vaikkapa lottovoitto. Tähtäin on laite, jonka avulla tähdätään. Semmoinen saattaa olla kamerassa tai kompassissa, ja ainakin ampuma-aseessa se on. Mutta tähdättiinpä kauas tai lähelle, ei tähtäin siitä käy pitemmäksi tai lyhemmäksi.

Yleistä puhe »pitkästä tähtäimestä» on ollut viimeistään nelikymmenluvulla. Yksi suurimmista pankeistamme mainosti jo v. 1948 näin: »PITKÄLLÄ TÄHTÄIMELLÄ katsoivat kansamme suurmiehet luodessaan perustaa kulttuurimme kehitykselle. – Pitkää tähtäintä käyttää vastuuntuntoinen kansalainen myös omien raha-asiansa hoidossa.» Samanlaisia näynteitä on noilta ajoilta muitakin.

Kolmikymmenluvulla »pitkästä tähtäimestä» ei ainakaan paljon vielä puhuttu; tuolloin kerätyissä Nykysuomen sanakirjan aineskokoelmissa siitä ei ole ainoakaan poimintoa. Sakari Virkkusen nuotetaan se kuitenkin on osunut hänen tarpeessaan senaikaisia Helsingin Sanomia. Lehden maineikas Eero on v. 1938 kertonut »pitkän tähtäimen» tulleen politiikkaan kokoomuslaisen hengenmiehen ja parlamentaarikon Paavo Virkkusen keksintönä.

Olipa keksijä Paavo Virkkunen tai joku muu, keksintö on osunut harhaan. Takana häämöttää ruotsin sanonta *på lång sikt*. *Sikt* merkitsee tavallisesti näkyvyyttä. Se joka ensimmäiseksi on ruvennut puhumaan »pitkästä tähtäimestä», on sekoittanut kaksi ruotsin sanaa: tämän *sikt*-sanan ja tähtäintä merkitsevän sanan *sikte*.

Sanojen polut ovat usein polveilevia. Jos ruotsin »*lång sikt*» käsitetään pitkäksi näköväliksi, se on tietysti käypää kuvakieltä. Perimmältään ruotsin kuvailmauksen takana on kuitenkin *sikt*-sanan toinen merkitys 'määräaika, maksuaika (esim. vekselin)'. Ruotsin esikuvana on ollut vuorostaan saksa; saksassakin suunnitellaan *auf lange Sicht*, mutta toisaalta vekselillä on *lange Sicht*, pitkä maksuaika. 1800-luvulle saakka tuo »*Sicht*» ei tosin ollut pitkä; vekseli maksettiin yksinkertaisesti *auf Sicht* eli näytettäessä. Saksan ilmaus on 1400-luvulla saatu italialaisten pankkiirien kielestä. Maksumääräys voidaan italiaksi suorittaa *a vista*, näytettäessä; *vista* merkitsee näköä, näkemistä.

Ei ole tavatonta, että maksun määräaika merkitsevä sana kuvakielistyy pitkäaikaista suunnittelua, ohjelmaa tms. tarkoittaviin ilmauksiin. Ranskan *échéance* tarkoittaa maksuaikaa; *à longue échéance* merkitsee oikeastaan 'pitkällä maksuajalla', mutta sillä on myös sama kuvallinen merkitys kuin suomen sanonnalla »pitkällä tähtäimellä». Englannin *long-term planning* on pitkälle tähtäävää suunnittelua; *term* tarkoittaa varsinaisesti kuitenkin määräaika, maksupäivää, »termiiniä».

Huonoa kuvakieltä ei maksa vaivaa suosia. Suunnittelu tuskin selkeytyy paljon siitäkään, että se joskus nähtyyn tapaan tehdään »pitkällä tähtäyksellä» eikä enää »pitkällä tähtäimellä». Mutta onhan sanoja muitakin: voi suunnitella *pitkälle tähdäten, pitkäjännitteisesti, kaukonäköisesti*, miksei myös *pitkällä aikavälillä* ja *pitkällä näkemällä*. »Pitkän tähtäimen ohjelmaa» saattaisi sanoa *pitkän aikavälin ohjelmaksi, pitkäaikaisohjelmaksi*, jopa *pitkän näkemän ohjelmaksi*. Sana *näkemä* tarkoittaa sopivasti juuri näköväliä.

Eikä aina tarvitse mennä merta edemäs kalaan. On ehkä kuulostavinaan uljaalta, kun »tähtäintä» helskytetään tälleen: »Vaikka sijoitus voi lyhyellä tähtäimellä näyttää hyvältä, se pitemmällä tähtäimellä tuskin kannattaa.» Mutta vähemmällä helksellä selvittää, kun käytel-

lään kielen tuttuja vaihteita varoja ja sanotaan näin: Vaikka sijoitus voi *ensi alkuun* näyttää hyvältä, se *ajan mittaan* (tai *ajan oloon, ajan pitkään*) tuskin kannattaa. Siinä asia on ilmaistu selvästi.

2.

Äskeisiin »pitkän tähtäimen» vastineisiin voisi lisätä vielä yhden äskettäin pinnalle pulpahtaneen, *pitkän aikajänteen*: »Pitkällä aikajänteellä yhteiskunnan tulisi pyrkiä kehittymään hajautettuun ja ihmisläheisempään suuntaan.» Ainakin tässä tapauksessa voisi kyllä koruttomammin sanoa *ajan mittaan*. Mutta siitä ei päästä mihinkään, että nykyään puhutaan milloin *pitkäjännitteisestä*, milloin *pitkäjänteisestä* suunnittelusta ja työskentelystä, suunnittelijoista ja työntekijöistä. Kumpi sana on parempi?

Pitkäjännitteisen henkinen isä on filosofi ja psykologi Eino Kaila. Persoonallisuus-teoksessaan 1934 hän jo puhuu sielunelämän »pitkistä jännitysväleistä» tähän tapaan: »'Työhön' kuuluu suhteellisen pitkä jännitysväli, joka vastaa laajaa elämänkenttää»; »Se voimankulutus, joka tapahtuu pitkiä jännitysvälejä sisältävissä persoonallisuusreaktioissa, so. 'työssä', koetaan työn erityisenä raskautena.»

Samassa kuulussa kirjassaan Kaila käytti myös adjektiivia *pitkäjännityksinen*: »Pitkäjännityksinen persoonallisuuselämä on siis energettisesti 'raskasta'.» Tiiviimpää sana-asua *pitkäjännitteinen* ei hänen omista kirjoistaan ja kirjoituksistaan ole toistaiseksi löytynyt; kukaties hän silti on käyttänyt sitä esimerkiksi luennoissaan. Joka tapauksessa hänen oppilaansa Otto Brusin viljelee sitä v. 1938 ilmestyneessä juridisessa väitöskirjassaan: »Ihmisen pitkäjännitteinen sielunelämä merkitsee katseen suuntaamista tulevaisuuteen: oikeus ei ole staattista paikallaan pysymystä, vaan alati jatkuvaa yhteiskunnallista organisoimistyötä.»

Brusiin *pitkäjännitteinen* on toistaiseksi vanhin huomaamani tämän sanan esiintymä. Varsinaisesti ilmoille *pitkäjännitteisen* sinkosi kuitenkin vasta Kailan

toisen oppilaan Arvo Lehtovaaran Sielutieteen oppikirja 1945. »Esteistä ja epäonnistumisista voi näin sielunelämän pitkäjännitteisyyden pohjalla muodostua arvokkaita voimavaroja jatkuvalle ponnistelulle», kirjoitti Lehtovaara, ja hänen sanansa ovat ilmeisesti jääneet sodanjälkeisten koululaispolvien mieleen. Viisikymmenluvulla *pitkäjännitteinen* nopeasti levisi yleiskieleen.

Tiedetään myös *pitkäjänteisen* esittäjä. Tätä lyhempää asua ehdotti *pitkäjännitteisen* tilalle professori Ohto Oksala 1958, ja hän tähtäsi ehdotuksellaan nimenomaan kuvakielen täsmentymiseen. Energeettisellä toiminnalla, jännitystilalla, voi Oksalan mukaan olla kestoja ja pituutta, tuskin sen sijaan »tämän energian yhdellä ominaisuudella, jännitteisyydellä, jonka dimensionaalinen ominaisuus, mataluus — korkeus, on analogioissakin pyrittävä säilyttämään yksikäsitteisenä».

On myönnettävä, että Oksalan *pitkäjänteinen* on moitteetonta kuvakieltä; hänen mielessään oli sillan jänneväli. Pikku heikkouden hänen sanassaan voi nähdä siinä, että se sopii käytettäväksi työstä mutta huonommin ihmisestä: jos kaukotasavoitteen pyrkiä urheilijaa sanoo pitkäjänteiseksi, voi ajatus lipsahtaa urheilijan anatomiaan. Mutta Oksalankaan selvityksen jälkeen ei tunnu selvältä, oliko *pitkäjännitteinen* puolestaan pelkkä harhamuodoste.

Kaila ei »pitkiä jännitysvälejään» kyllä perustellut kovin selkeästi; näyttää siltä kuin hänellä olisi väikkynyt mielessä sähkövirran jännite, jota tuohon aikaan vielä yleisesti kutsuttiin »jännitykseksi». Vähän hankalaselkoiselta ja teoreettiselta tuntuu toisaalta Oksalan vastaperustelutkin. Olennaista kai on se, miten ilmaus asettuu sijoilleen kielen sanastojärjestelmässä. Ja tältä kannalta *pitkäjännitteinen* on ymmärtääkseni aivan nuhteeton muodoste.

Ajatellaan semmoista samantyyppistä sanaa kuin *laajaulotteinen*: se merkitsee laajalle ulottuvaa. Vastaavasti *helpposelitteinen* tarkoittaa helposti selittyvää, *jyrkkäporrasteinen* jyrkästi porrastuvaa. Käsitteisäin *pitkäjännitteisen* työn, ponniste-

lun, suunnitelman sananmukaisesti pitkälle jännittyväksi.

Komea kaarisiltakin jännittyy pitkälle, jos sen jänneväli on pitkä. Kielikuvan tulokinnan ei siis tarvitse poiketa Oksalan esittämästä. Ei *pitkäjänteisessä* ja *pitkäjännitteisessä* juuri muuta eroa ole kuin se, että *pitkäjänteinen* perustuu staattiseen

substantiiviin, *pitkäjännitteinen* dynaamiseen verbiin. Molemmat sanat ovat »oikeita»: etätavoitteeseen tähtäävässä hellittämättömässä työskentelyssä tosin tekee mieli nähdä enemmän dynaamisuutta kuin staattisuutta.

TERHO ITKONEN